

SZANDA

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV-2017.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés 4
2. Szanda bemutatása 5
3. Örökségünk 7
4. Eltérő karakterű településrészek Szandán 12
 - Hagyományos falusias beépítésű területek*
 - Változó megjelenésű falusias területek*
 - Beépítésre nem szánt területek*
5. Építészeti útmutató 18
 - Telepítés, Terepalkítás*
 - Magasság*
 - Tetőhajlásszög*
 - Tetőforma*
 - Anyaghasználat, Színezés*
 - Kerítések*
 - Kertek*
 - Tornácok*
 - Ajtók, ablakok*
 - Homlokzatképzés*
 - Részletek*
6. Mai példák 47
7. Utcák, terek 50
8. Hirdetések, reklámtáblák 55

BEVEZETÉS

A Cserhát lankái között, a hajdan volt királyi vár tövében, festői környezetben fekvő község polgármestereként nagy öröm számomra, hogy figyelmükbe ajánlhatom Szanda Község Településképi Arculati Kézikönyvét, és a hozzá kapcsolódó, az önkormányzat képviselő-testülete által jóváhagyott ~~x/2017.~~ ~~y.zz.~~ településképi rendeletet.

Mi, szandaiak büszkék vagyunk gazdag történelmünkre, büszkén elevenítjük fel hagyományainkat, szervezzük és éljük mindennapi életünket itt, az országnak ezen a vidékén.

Önkormányzatunk – más településekkel összefogva - alapvető feladatának érzi a 21. századi alapszolgáltatások fenntartását, biztosítását. Nagy hangsúlyt fektetünk emellett a civil kezdeményezések támogatására, régi hagyományaink felelevenítésére, és folyamatos fejlesztésekkel mindent megteszünk azért, hogy községünk egyre élhetőbbé váljon az itt lakók számára, az idelátogató turisták körében pedig kedvelt célpont legyen.

Ezen célok megvalósításának egyik eszköze ez a kézikönyv, mely elsősorban a házukat-portájukat átalakítók, felújítók, vagy építkezni készülők számára szeretne segítségül, útmutatóul szolgálni.

A kézikönyv első fejezeteiben bemutatásra kerülnek az épített környezetünk megőrzésre méltó értékei, azok a jellegzetességek, melyek kis falunk egyedi arcélét adják: mindazt, ami szép, arányos, emberléptékű, élhető falusi környezetünket alkotja, és mindennapi életünk során jó érzéssel tölt el bennünket. A kézikönyv második fele követendő jó példák gyűjteménye, ahol fotókon, ábrákon keresztül bemutatásra kerül, hogy a felújítók, építkezők hogyan is tudják saját házuk-portájuk alakítása során a hely szellemét megőrizni, a település arculatát gazdagítani.

Őszintén remélem, hogy ez a Kézikönyv segítségül szolgál az itt élőknek és az ide költözni vágyóknak egyaránt, hogy életterület, lakókörnyezetüket a meglévő épített örökséghez illesztve otthonossá, esztétikussá teghessék.

Szanda, 2017 novembere.

Rugáné Pongrácz Mária Anna
polgármester

SZANDA BEMUTATÁSA

Szanda község Nógrád megyében, a Balassagyarmati járásban fekszik. A Balassagyarmat és Aszód közötti főútról Becske és Magyarnándor között lekanyarodva érhető el. A legközelebbi település Terény, mintegy 2 kilométerre, északra. Szanda és belterületi településrésze Szandaváralja közigazgatásilag egy községet jelent. Önkormányzati hivatala kirendeltsége a Magyarnándori Közös Önkormányzati Hivatalnak, melyet Magyarnándor, Cserháthaláp, Debercsény, Terény, Szanda községek közösen alkotnak.

Földrajzi fekvését tekintve a falu a Cserhát belsejében, a Szanda-hegy északi lábánál, gyönyörű természeti környezetben fekszik. A hegy mindhárom csúcsa fontos szerepet játszott a térség történetében: valaha földvár állt a nyugatin, a középső búcsújáró hely volt – mindkettőt bányásszák az andezitért – a keleti, 529 méter magas szirten pedig a szandai várrom található.

Az első írásos emlék 1301-ből való, ahol a falut Zonda-ként írták, minden bizonnyal Zonda György földbirtokos után. Az évszázadok során ebből a vezetéknévből magyarosodott a könnyebb kiejtés miatt, a ma is használt Szanda alakra. Szanda várához igen sok uradalom, birtok és falu tartozott. Fénykorát a XV. században élte, amikor is a község városi ranggal bírt.

Zsigmond király a Csetneki családnak adományozza 1387-ben. 1424-ben Borbála királyné tulajdona, amelyet Albert király az 1439. évben visszavesz tőle és feleségének Erzsébetnek ajándékozott. Mátyás idejében egyházi birtok, az esztergomi érsek tulajdona. A Báthory család 1476-tól 1490-ig uralkodott Szandán.

A török időkben lett fontos szerepe a várnak, amikor Nógráddal és Drégelypalánkkal részét képezte egy fontos stratégiai feladatot ellátó várháromszögnek, mely uralta a megye nyugati részét. 1504-ben a Tárnok család és az esztergomi érsek pereskedett rajta, majd 1545-ben a török elfoglalta a települést és a várat. 1551-ben Horváth Bertalan gyarmati kapitány visszafoglalta, de aztán újra elveszett a magyarok számára, s a törökök csak 1593-ban hagyták el véglegesen a már megromlott, felgyújtott erődöt. Az oszmán hódoltság után, Rákóczi korára az erődítmény hadi szempontból jelentéktelenné lett, s erősen leromlott. Mára kiránduló- és emlékhely, érinti az Országos Kéktúra vonala.

Szandaváralja

A települést az évszázadok alatt sok birtokos tulajdonolta, akiket a teljesség igénye nélkül itt illik megjegyezni: a Szolnok, a Kacsics, a Záh nemzetségek a XIII. században, Szécsényi Tamás vajda, Rédey Sándor és a Herencsényi család a XIV. sz.-ban. A XV. század végén a Lónyayak birtokába került, 1546-ban Kilics tímár, 1562-ben Musztafa bin Abdullah és Ali diváne tímár, továbbá a Wattay, a Kanyó családok, illetve Eszterházy Pál nádor, később a Beniczkyek és a Berényiek voltak a birtokosai. A Sréter nemesi család tevékenysége igen jelentős volt, mivel Sréter János (1655-1717) II. Rákóczi Ferenc tűzér dandártábornoka volt. Sréter Kálmán megyei esküdt, Sréter István (1867-1942) altábornagy majd honvédelmi miniszter. Szandai (vitéz) Sréter Ferenc a modern népőiskolai mozgalmak előfutára, aki először kombinálta a falusi lakosság művelésében a gyakorlati gazdasági ismeretek oktatása mellett az egészségügyi ismereteket és az írás-olvasást is egyben. Végül Sréter Katalin a századelőn lett a terület birtokosa.

A Szanda-hegy szélső csúcsán ősi földvárát, a középső csúcs mellett fürdőmaradványokat tártak fel. A falu határában található pincesorok a századelőről maradtak fenn. Az erdős domboldalon fakadó forráskörnyék egykor híres búcsújáró hely volt, az itt lévő Szűz Mária-képről Képecskének nevezték el. A Szandaváraljáról negyedórás sétával megközelíthető forrás ma újra kedvelt pihenő- és kirándulóhely.

A Szanda csúcsára igyekvőket a hegyet alkotó oszlopos andezit hasadékkittöltés keletkezéséről is képet adó geológiai tanösvény, a vár csekély falmaradványai és az Északi- illetve Kelet-Cserhátra nyíló panoráma fogadja. A földtani tanösvény pedig, az 1976-ban védetté nyilvánított hegy 20 ha-os, természeti értékekben gazdag környezetét kapcsolja egybe.

A faluban az idelátogató turisták részére a diáktábor és több falusi vendéglátó kínál szállást és ellátást. A községben lehetőség van lovaglásra, vadászatra, a közeli tavon pedig horgászatra is.

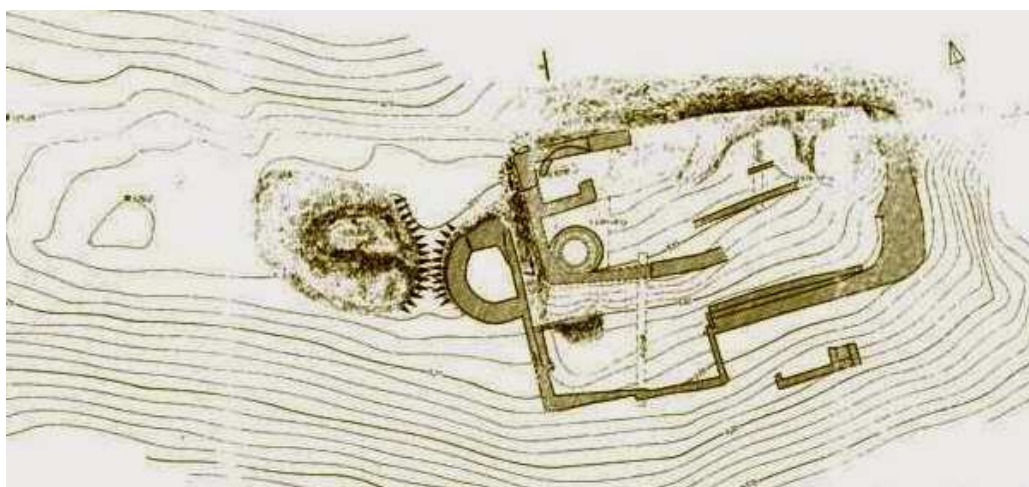

Szanda

ÖRÖKSÉGÜNK

Szanda egy országos védettségű műemlékkel büszkélkedhet, és területén számos régészeti lelőhely található (Bolhahegy, Péter-hegy, Várhegy, Szandaváralja, Szondi u. 18., Szőlőkaljapuszta).

A 13. századból származó, hegycsúcs tetején álló várrom meglévő falmaradványai észak-déli és kelet-nyugati irányúak. A romterületen belül a falmaradványoktól délre két, kör alakú csiszterna maradványai találhatóak. A Várhegy legmagasabb pontján négyzetes öregtorony falcsontjai, a hegy sziklás peremén pedig falazott helyiségeinek romjai maradtak meg. Eredetileg várkapuját ötszögletű bástya védte. Míg a vár legrégebbi részei a 13. század végéről származnak, a külső falait csak a 15-16. században emelték. Mint korábban említettük a vár számtalanszor cserélt gazdát, amíg 1546-ban törökökre nem kerül. 1551-es visszafoglalása után hadászati szempontból jelentéktelenné válik és lassú pusztulásnak indul. Napjainkban kutatásra váró romvárként is népszerű turista célpont.

Helyi jelentőségű védett építészeti együttes Szandán a Petőfi utca mentén a domboldalba települt pincesor, mely a hajdan virágzó szőlő kultúra emléke. A pincék nagy része ma is használatban van, bár a településen a szőlő termelés csak háztáji méretben folyik, az egykor nagyfáradtsággal készített vajt pincék megőrzését fontosnak tartják az itt élők.

A boltozott gádorok testközelből mutatják be a szandai mesterek kőfaragó tudását, ill némelyik eredeti pince ajtó is irigylésre méltó asztalos munka.

Helyi jelentőségű szakrális emlékek találhatók a településen. A Rákóczi úton, a Kacsaparton áll a Máriaácska Káponkájának apró épülete több mint száz éve.
Hasonló szakrális kisemlék áll Szandaváralján a Jókai úton.

Ugyancsak helyi jelentőségű értékek azok a kőkeresztek, melyekből több is áll a településen és a falu határain. A változatos formai kialakítással létrehozott szakrális emlékek visszatükrözik az egykori keresztállítók hitbéli buzgóságát. A formailag hasonló építmények közül van amelyiket magas kőtálpazaton álló keresztszárakon vasból készült a korpusz jellemzi. De van ácsolt fakerezszt is köztük, léckerítéssel körülvéve, pléh lemezzel lefedve.

A Szandaváralja településen található Tájház (Madách út 11.) tájház épülete helyi jelentőségű népi építészeti érték, mely mai formájában is jól reprezentálja a falu egykori lakóházainak építészeti arculatát.

A község a Cserhát-hegység vonulatai mentén fekszik. A magaslatokkal tagolt domborzatot a Szandaváraljai-patak és mellékágai mentén mozaikosan kialakult mezőgazdasági területek és a hegyoldalakat borító erdőségek jellemzik.

A terület gazdag növény és állatvilággal rendelkezik, kedvelt célpontja a kék-túra révén a természetjáróknak.

Szanda számos természetvédelmi oltalom alatt álló területtel rendelkezik, a község területének egyrésze tartozik a Natura 2000-es területek hatálya alá, az országos ökológiai hálózat területéhez is tartoznak jelnetős kiterjedésű határrészek. A falu egésze az országos tájképvédelmi övezet része.

ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK

Eltérő karakterű települési területek lehatárolásra, a településkép, arculati jellemzők és település karakter bemutatásával.

Hagyományos beépítésű falusias területek

Változó megjelenésű falusias területek

Beépítésre nem szánt területek

HAGYOMÁNYOS BEÉPÍTÉSŰ FALUSIAS TERÜLETEK

Szandaváralja hagyományos beépítésű falusias területe a Madách út és a Táncsics út mentén található. Bár a Madách út teljes hosszában nem egységes a beépítés, azonban ezek a település legrégebben lakott részei. Itt alakult ki az az állandósult telekszerkezet és hozzákapcsolódó beépítés, amiben az épületek cserélődnek, de a teljes terület arculata megmarad hagyományos, falusias jellegűnek. A Táncsics utca vélhetően egyidőben történt beépülésének következtében teljesen egységes utcaképet mutat.

A területen szinte kivétel nélkül oldalhatáron álló beépítéssel, előkerttel kerültek elhelyezésre a lakóépületek, melyek folytatásában gazdasági épületek is megvalósultak igény szerint. A magastetős házak ma már változatos tetőidomúak, de még találkozhatunk számtalan épülettel, melyek őrzik a palóc konytos tetőzetét. A jellemzően földszintes épületek között a házak a falusias jelleghez illeszkedően cserépfedésű, ill. kevesebb helyen rombusz palafedésű.

Az első katonai felmérés (1768-1787) két faluként ábrázolja a települést, jól követhető az eredeti utca rendszer, mely község tovább fejlődésének alapja.

Szanda hagyományos beépítésű falusias területe a Rákóczi út, Kossuth út, Petőfi és a Rózsa út mentén található. Az utcák teljes hosszában nem egységes itt sem a beépítés, azonban ezek a település legrégebben lakott részei. Itt állandósult telekszerkezet és hozzákapcsolódó beépítés, amiben az épületek cserélődnek, de a teljes terület arculata megmarad hagyományos, falusias jellegűnek itt is.

A területen szinte kivétel nélkül oldalhatáron álló beépítéssel, előkerttel kerültek elhelyezésre a lakóépületek, melyek folytatásában gazdasági épületek is megvalósultak igény szerint. A magastetős házak ma már változatos tetőidomúak, de még találkozhatunk számtalan épülettel, melyek őrzi a palóc konytos tetőzetét. A jellemzően földszintes épületek között a házak a falusias jelleghez illeszkedően cserépfedésű, ill. kevesebb helyen rombusz palafedésű.

A második katonai felmérésen (1806-1869) már egy gyarapodó települést ábrázolnak, ahol véglegesen kialakult a történeti utca hálózat (a mai Rákóczi, Kossuth és Rózsa utcák).

VÁLTOZÓ MEGJELENÉSŰ FALUSIAS TERÜLETEK

Szandaváralján a Dózsa György, Szondi, Árpád, Ballasi és Jókai utcák területének mai beépülése az 1960-évekre tehető. Ekkor jelentek meg a településen a sártortetős lakóépületek, majd később a nagyobb alapterületű lakóházak. A két- vagy egyoldali beépítésű utcák a patakvölgyi domboldalakra települve jelentettek fejlődési területet a falurész számára. A telkeken itt is oldalhatáron álló beépítés alakult ki, az épületek néhány kivételtől eltekintve földszintesek, magastetős fedésűek. Az épületeket többnyire azonos előkert mélységgel építették az utcai határvonal közelében, de itt már megjelennek a lazább beépítések is.

A terület építészeti arculata sokféle a kétszintes házak mellett földszintes gyalog épületek is vannak, ill. a lakófunkciót üdülő, és néhány helyen gazdasági tevékenység is kiegészíti.

Szandán a történeti településmagon kívül alakultak ki a világháború utáni népességnövekedés igényéből fellépő új lakóterületek. Az Akácfa, Hársfa, Ady, Rózsa utca, Rákóczi út nyugati vége épült be fokozatosan, vagy cserélődött intenzíven az épületállomány. Ezen a területen nem hagyományos lakóépületek készültek, bár megmaradt a vidéken legelterjedtebb oldalhatáronálló beépítési forma, az épületek alapterülete megnőtt. Először földszintes, sátortetős házak, majd utcára merőleges nyeregtetős, tetőtérbeépítéses házak épültek. A telekhasználat falusias jellege megmaradt, de az épületek nem követik a hagyományos tömegformákat és homlokatzképzést.

BEÉPÍTÉSRE NEM SZÁNT TERÜLETEK

A falut körülvevő táj a Cserhát része. A lakott területet körülvevő beépítettlen természeti környezet meghatározó elemei a mezőgazdasági művelésű táblák, valamint a patak völgyeket kísérő rétek és a dombháton kiterjedő erdő foltok. Ezen a külterületen nincsenek épületek. Az erdősült részek és művelt mezőgazdasági területek határán a vadászati tevékenységet kiszolgáló pontszerűen elhelyezett erdei építmények, vadászlesek, vadetetői találhatók csak.

A beépítésre nem szánt területek tájképvédelmi övezetét a vonatkozó előírásoknak megfelelően kell kezelni, hogy a jövő nemzedék is maradéktalanul élvezhesse a látóhatáron feltáruló Cserhát tájképi megjelenését.

Ebben a környezetben pontszerűen megjelenő, a gazdálkodást, vagy éppen a turizmust szolgáló építményeknek harmonikusan és mértéktartóan kell reprezentálniuk funkciójukat. A környezetüket csak kiegészítő térbeli tárgyak nem nőhetnek túl az őket befogadó tájon.

ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ

Az egyes településrészekre vonatkozó építészeti ajánlások nem tudják meghatározni azt a teljes építészeti eszköztárat ami „széppé” teheti az adott települést. Azonban a továbbiakban bemutatott követendő példák segítségével szolgálnak a jógyakorlatok elvének követésére építést, környezet alakítást érintő döntésekben.

Arra a kérdésre, hogy mitől szép egy településrész képe, nem lehet tömondatban válaszolni. Abban egyetértünk, hogy a szépség szubjektív. Van, akinek azért szép, mert itt született, van akinek azért, mert nem rég költözött ide, s megvalósította álmait. Ebben a fejezetben szeretnénk határozottan állást foglalni arról, hogy milyen épület való ide. Azokat a lehetőségeket kívánjuk bemutatni, melyek megismerésével elkerülhetjük a telepítés, épületmagasság, tetőforma, anyaghasználat, tároló és kerítésépítés legáltalánosabb hibáit.

Hagyományos beépítésű falusias területek

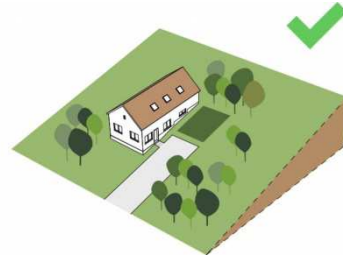
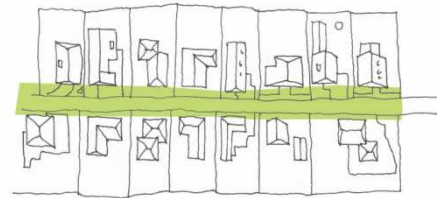
TELEPÍTÉS, TEREPAKÁÍTÁS

Ezekon a területeken a lakóházak többsége az oldalhatárra lett építve az utcára merőleges, vagy párhuzamos nyeregtetővel. A közösségi rendeltetésű épületek (templom, iskola) szabadonálló elhelyezésűek, tetőformájuk is változatos.

A falusias megjelenésű utca, az útra merőleges, jellemzően fésűs beépítésű telekszerkezet, a beépítés ritmusának megőrzése csak úgy lehetséges, ha figyelembe vesszük a telek környezetének jellemző tulajdonságait. Az új épületek elhelyezésénél, vagy meglévő épület bővítésénél mindig fontos, hogy az utca épületekkel meghatározott térfalát, építési vonalát nem bontsuk meg. Lényeges cél a tervezett épület elhelyezésénél, hogy a házak sorában ne űrt képezzünk, hanem folytassuk a „sormintát”, lépünk a megüresedett helyre. Az évszázadok alatt kialakult rendet építjük tovább. Ez azonban azt is jelenti, hogy a történeti okok miatt korábban mély előkettel megvalósított épületeknél az eredeti építési helyet tartjuk meg.

Lejtős területen a domborzati viszonyokat ne hagyjuk figyelmen kívül, a vízelvezetésnél gondot okozó tereprendezést ne végezzünk.

Melléképületek megvalósításánál is kövessük a környezetünk rendjét. A gazdasági, állattartó épület elhelyezésénél legyünk figyelemmel a szomszédjainkra, mások életét ne zavarja gazdálkodásunk.

MAGASSÁG

Ezen a hagyományos beépítési területen is az épületek magassága az építés idejétől függően jelentősen eltér egymástól, azonban egy-egy utcácskának a beépítési magassága állandósult.

Mivel a területen utcaszakaszonként többféle épületmagasság és tetőforma is megjelenik ezért elsősorban a szomszédaink magasságához idomuljunk. Arányosan tarsunk tiszteletben környezetünket és törekedjünk a földszintes épületek esetében is. Bár az utóbbi ötven évben épült lakóépületek legtöbbször magasabbak az előző 150 évben épülteknél. Mégis az új építések során a környezetétől kiugróan magasabb házak, bár formájuk, színezésük, anyaghasználatuk önmagában kellemes látványt nyújt, az utca, a településrész képét mégis megváltoztatják, ezért nem ajánljuk.

TETŐHAJLÁSSZÖG

Ezen a területen a történelmileg kialakult oldalhatáron álló beépítésű, az utcával most már párhuzamos eresztű épületekhez a meglévőkhöz hasonló hajlásszögű tetőket ajánlunk. Jellemzően a 35-42 fokos hajlásszögű tetők illeszkednek ebbe a körzetbe. A néhány éve oly divatossá vált mediterrán vagy alpesi tetőforma egyáltalán nem illik ide.

A környezetünkhöz való illeszkedés megkívánja, hogy mi is folytassuk az egyszerűség hagyományát is. A közel azonos hajlásszögű tetők ritmusa mind az utcaképben, mind a települést távolról szemlélve, nyugaltságot, rendet sugall az emberben. A hagyományos falusi építészetben nem jellemő a kirívó, egyénieskedő formák megvalósítása, hiszen a tetők meredekségében is azért követjük egymást, hogy hasonló fedőanyag kerüljön rájuk, így elősegítve az egységes megjelenést.

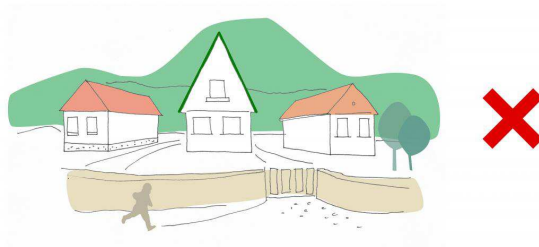
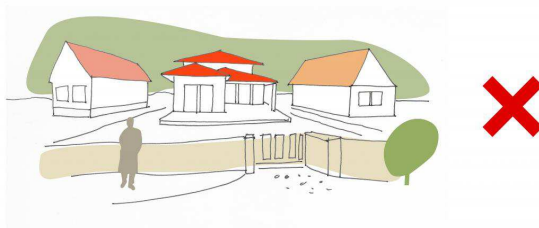
TETŐFORMA

A lakóházak tetőformája is sok esetben megváltozott az elmúlt évtizedekben itt is, de még ma is több a hagyományos egyszerű nyeregtető, palóckonytos nyeregtető van a területen, természetesen újabb sátoztetős házakkal együtt.

Az új házak építésénél, a meglévő házak felújításánál elvárjuk, hogy a szomszédos házak tetőformájához igazodjon az építtető. Az ugyanis nem szépíti a faluképét, ha két sátoztetős ház közé új nyeregtetős ház kerül, vagy fordítva, csak azért, hogy eleget tegyen az utcára vonatkozó településképi követelménynek.

Ha az építéssel érintett telek körül már kialakult egy nyeregtetős házakból álló utcakép, akkor oda ne tördelt, sátoztető formájú épület kerüljön, hanem a szomszédokhoz hasonló egyszerű nyeregtetővel fedett ház, a palóckonytos oromzatokat eredeti állapotukban őrizzük meg.

Tehát a legfőbb szabály a környezetünkhöz való igazodás ismét.

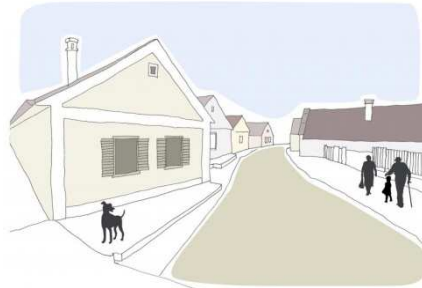
ANYAGHASZNÁLAT, SZÍNEZÉS

A falu házait a hagyományos anyaghasználat jellemzi. A tömör hatású lábazaton vakolt, festett falak nyugszanak, melyeket lefed a cserépfedésű tető. Ez az alapképlet, minden ház hármasképe. Ezt a szerkezeti és anyaghasználati szabályt tartjuk be. A súlyosabb hatású anyagok mindig a földre támszkodjanak vizuálisan és az égfelé emelkedve könnyebb legyen az ház homlokzata is felületi megjelenésében, színében is.

A természetes anyagból (kő, fa, cserép) készülő részek felülete akkor a legszebb, ha megtartja természetes színét, s csupán tartósságát növelő szintelen kezelést kap. Kőfalak, lábazatok építésére használjunk a közelben fellelhető helyi követ, kerüljük a tapétaszerűen ragasztott felületek kialakítását.

Itt is leggyakoribb a világos természetes színű (festett) fal. Falusias környezetben minden élénk megjelenésű anyag használata kirívóan hat a visszafogottabb környezetéhez képest, merjünk bátran újra felhasználni régi, patinás felületű anyagokat régi házak felújításánál, ezek jobban illeszkednek a meglévő utcaképhez.

Bár a településképet nem rontja a színvilág változatossága, de fontos, hogy a különböző árnyalatok a meleg színek skálájában maradjanak, kerüljük a rikító színek használatát.

KERÍTÉSEK

A településen a kerítések két jellemző alaptípusát az egyszerű és a világháború utáni beépítések betonlábazatos fémezős kerítései alkotják. Néhány helyen ahol a domborzati viszonyok miatt szükségessé vált, ill. ahol valami védelmi szerepe volt (patak közelében), kő kerítésfalak is készültek, de ezek megjelenése nem domináns.

A legtöbb kerítés megfelel egy alapkövetelménynek, mely szerint nem tömör, falszerű képződmények készüljenek a legtöbb portán.

A kerítés nem arra való, hogy megvédje a tulajdonost az ellenségtől, a tolvajtól. A kerítés legfeljebb jelzi az idegennek, hogy a magánterület és a közterület határa hol van. Az átláthatóság Terény esetén elvárás, mert a tömör kerítés beavatkozást jelent a természetes és épített környezetbe

Természetesen a település arculatához leginkább az átlátható léckerítés illik. Ami, jegyezzük meg ma már nem a szegénység jele. Anyaguk szerencsés esetben akác. Az új kerítéseknél is az áttört, jól átlátható fa kerítéseket preferáljuk.

A modernebb lábazattal készülő új kerítések esetén ügyeljünk, hogy a lábazat anyaga hasonuljon az épületek (terméskő) lábazatához, tornácaihoz. Így képezhet egységes megjelenést egy-egy telek, ill. egy-egy utcásor.

Helyenként terméskő, vagy beton lábazatra gondosmunkával készültek a kerítések.

Ezeket a kerítéseket, különösen a helyi értékkel bíró lakatos munkát őrizzük meg, újítsuk föl. Itt is számtalan helyen táalákozahatunk az un. Haidekker típusú, vagy annak egyszerű másolatát jelentő fém kerítésmezőkkel, ezek mind hozzátartoznak a vidék építészeti hagyományaihoz. Ezeket is őrizzük meg őket, újítsuk fel, hiszen látványuk már csaknem egy évszázada beleivódott a hazai faluképekbe.

A fém részek festésénél ne használjuk több színt és kerüljük az élénk színeket itt is.

Tömör, palánk szerű kerítéseket nem javasunk építeni, ha igényünk van a belátást gátló zárásra, ültessünk sövényt kerítésünk mögé.

Kőfal, mint védmű a patak mellett.

KERTEK

Egy falusi kert, a ház után a porta második arca.

A telek klasszikus hármastagoltsága több helyen megfigyelhető és követendő példaként is követhető.

Az épület előtti díszkertben számos helyen gondozott virágágyások, örökzöld dísznövények vannak, ezek ápoltsága elsődlegesen meghatározza az utcaképet.

Az épületek melletti oldalkertek már változatosabb megjelenéssel bírhatnak, hiszen a tulajdonosok életvitele nagyban meghatározza ezek funkcióit is. Ezek a ketrészek lehetnek díszkertek, pihenőkertek, vagy akár haszonkertek is.

Az ingatlanok hátsó kertei megintcsak az életviteltől függően lehetnek változatosak, bár a falusias környezetben a házkörüli termelés céljára lehetne leginkább használni.

Az egyes ketrészekbe telepítendő növényzet kiválasztásánál legyünk figyelemmel a helyi sajtátosságokra, válasszunk a területre jellemző őshonos növényfajtákat. Kerüljük az allergén, ivázív jellegű dísznövények kiültetését, gondoljunk családunkra és a környezetünkben élőkre egyaránt.

A közterületről jól látható ketrészekben ültessünk virágos növényeket, példát véve a hagyományos falusias portákról, hiszen szemetgyönyörködtető látvány az utcáról egy állandóan vizuló virágos kert. Ne válasszunk a nyírt gyept és tuja bokrok egyhangúságát. A virágágyásokat virágzó, illatozó gyógynövényágyásokkal is egészítsük ki, így még a család fűszer és tea igénye is kielégíthető.

TORNÁCOK

A falusias beépítés eredeti házainak jellegzetes része a tornác, erre itt is sok szép példát találhatunk.

A tornácok jól használható átmenetet képeznek a belső és külső terek között.

A nap járásával változó árnyékoltságú átmeneti tér védelmet biztosít a mögötte lévő homlokzatnak, nyílászáróknak és egyúttal kiegészíti is a ház zárt tereinek funkciót. Egy tornác sok mindenre használható, ideiglenes esőbiztos tárolásra, a nappali terek bővülete is lehet, előtető a bejárat előtt, pihenő tér a kánikulában. Ezért fontos, hogy megőrizzük nyitottságát, átjárhatóságát: ez az összekötő kapocs ház és kert között, ami minden falusi, vidéki porta hasznos része. Gondoljuk erre, ha meglévő öregházunk felújítását tervezzük, vagy új épület építésénél, a hagyományos forma és tér képzés ma sem avult el funkcionálisan sem.

A tornácok kialakításának több variánsa jött létre a településen, épülettől függően épült elő és oldal tornác. A legrégebbi házakon csak un. falalja készül kis kiülészű eressze oszlopok nélkül, majd a tornác szélességének növekedésével fa oszlopok épültek be a gerendák alátámasztására. A tulajdonosok használati szokásai szerint készült mellvéd, korlát a tornác körül, jellemzően a háziállatok távoltartása miatt.

Az idő változásával, az anyagi helyzet javulásával a fa oszlopok falazott téglapillérekre cserélődtek, a deszka korlátok, falazott melvéddé váltak. A faluban nem jellemző az oszlopok díszítése, fejezet készítés. Felújítások során mi is maradjunk az egyszerű formai megjelenés tovább éltetésénél.

AJTÓK, ABLAKOK

Egy-egy ház megjelenése jelentősen függ a homlokzati nyílászárók milyenségétől is.

A hanyományos népi lakóházon nyílászáró arányok mindig álló formátumúak, megnyújtott magasságukkal esztétikusan illeszkedtek a homlokzathoz, ez igaz a bejárati ajtókra is. Szandán és Szandaváralján is szép példákat találunk a stílusos ablakok és ablakkeretezések megoldásaira. Felújítás, átalakítás esetén ne dobjuk ki ezeket a nyílászárókat, újítsuk fel, üvegezésüket pótoljuk és ha menthetetlen gyártunk újat a régi mintájára.

Kövessük elődeink gondolkodását, ahogyan az ablakméretek változásával örökölték tovább a korábbi forma kincset. Az iparos munka nem nélkülözte a mester kézvonását, lelkiismeretességét és egyediségét sem.

Az időváltozásával a házak és benne a nyílászárók is változtak. A több fény igénye létrehozta a nagyobb ablakot, azonban a műszaki modernizáció nem ellentétes a nyílászáró formai értékének megőrzésével. A ház teljes megjelenéséhez illeszkedő, műves kialakítású ablak visszatükrözi a lakók széppérezkét is.

A felújítás során ezeken az épületeken tervezett árnyékoló szerkezetek beépítése során törekedjük arra, hogy az utólagos redőnyök, zsaluk ne rontsák el az eredeti szerkezet esztétikus megjelenését. Minden esetben gondoljunk a célszerűség mellett a formai kialakításra is, az utólagos redőnytokok rejtett kivitelben készüljenek.

A nyílászárók színezésénél használjunk hagyományosan visszafogott színeket, kerüljük a sötét színárnyalatokat.

A picesor egyszerű ácsolt ajtói és az öreg házakon meglévő bejárati ajtók a helyi fa és asztalos művesség megőrzésére érdemes elemei. Amennyiben cserélni szükséges a természetes tönkremenetel miatt őket, akkor a régi ajtóval megegyezőt készíttessünk, ill. használjunk keményfát a

HOMLOKZATKÉPZÉS

Az egész településen szinte csak a hagyományos és egyben természetes anyagok használata, felületi megjelenése jellemző. Kő, téglalábazat, vakolt, festett fal, régi házakon fa oromzatok, zömmel cserépfedés, elvétve rombuszpala van az épületeken. A vakolt homlokzatok újra színezésénél kerüljük a rikító, a környezetükből kihívóan megjelenő színek használatát, hagyományos házainkat csak meszelní szükséges, úgy ahogy elődeink is tették. A természetben is megjelenő visszafogott színezés mellett a felületek részletgazdag kialakítása teremt jó összhangot az épületeinken. Műanyaghatású, csillogó felületek alkalmazását kerüljük, ezek idegen zárványként jelennek meg a hagyományos falusias környezetben.

A tetők cserépfedése javasolt, fém anyagú fedéseket csak korcolt lemezfedésként használjuk, az ipari hatású táblás fedések utcai megjelenése idegen a terület építészeti környezetében.

Amikor meglévő épületünket utólagosan hőszigeteljük, a homlokzatra kerülő hőszigetelés esetén őrizzük meg a ház eredeti vonásait, ne tűnjenek el a vakolatdíszek, a természetes megjelenésű kő, téglafelületek. Kerüljük a túlzó, giccsbe hajló ablakkeretezéseket, utólagos rátét díszítőelemeket. Ablakcsere esetén is gondoljunk arra, hogy a régi épületek esetén továbbra is a faszervezetű nyílászárók illenek hozzá. Új homlokzatképzésnél kerüljük a monotóm hatását, csempeyszerűen ragasztott kőutánszövetek készítését.

Napkollektor és napelem elhelyezésénél az utcakép védelme érdekében az épület hátsókerti, udvari tetőfelületeit használjuk, lehetőleg egy tömbben jelenjenek meg a házon.

Klímaberendezések kültéri egységeit ne helyezzük utcafrontra, keressünk számukra kevésbé hangsúlyos, védettebb, akár növényzettel takart helyet.

A riasztóberendezések külső egységének megjelenése szintén kényes lehet a főhomlokzaton. Itt is érvényes az a szabály, hogy az észlelési lehetőségeket nem rontva, de mégis finomhangolva a látványt, szerencsésebb az oldalhomlokzatra tenni az egységet.

A parabolaantennák látványa nem az utcaképbe való, ezért javasoljuk az utcai homlokzattól távolabb, esetleg melléképületen elhelyezni őket, takarásban. Házunkon ne ezek a műszaki berendezések legyenek a legdominánsabbak.

Hagyományos épületeknél a homlokzatképzés is követi a szerkezeti felépítés logikáját, a homlokzat megmutatja a ház képletét is.

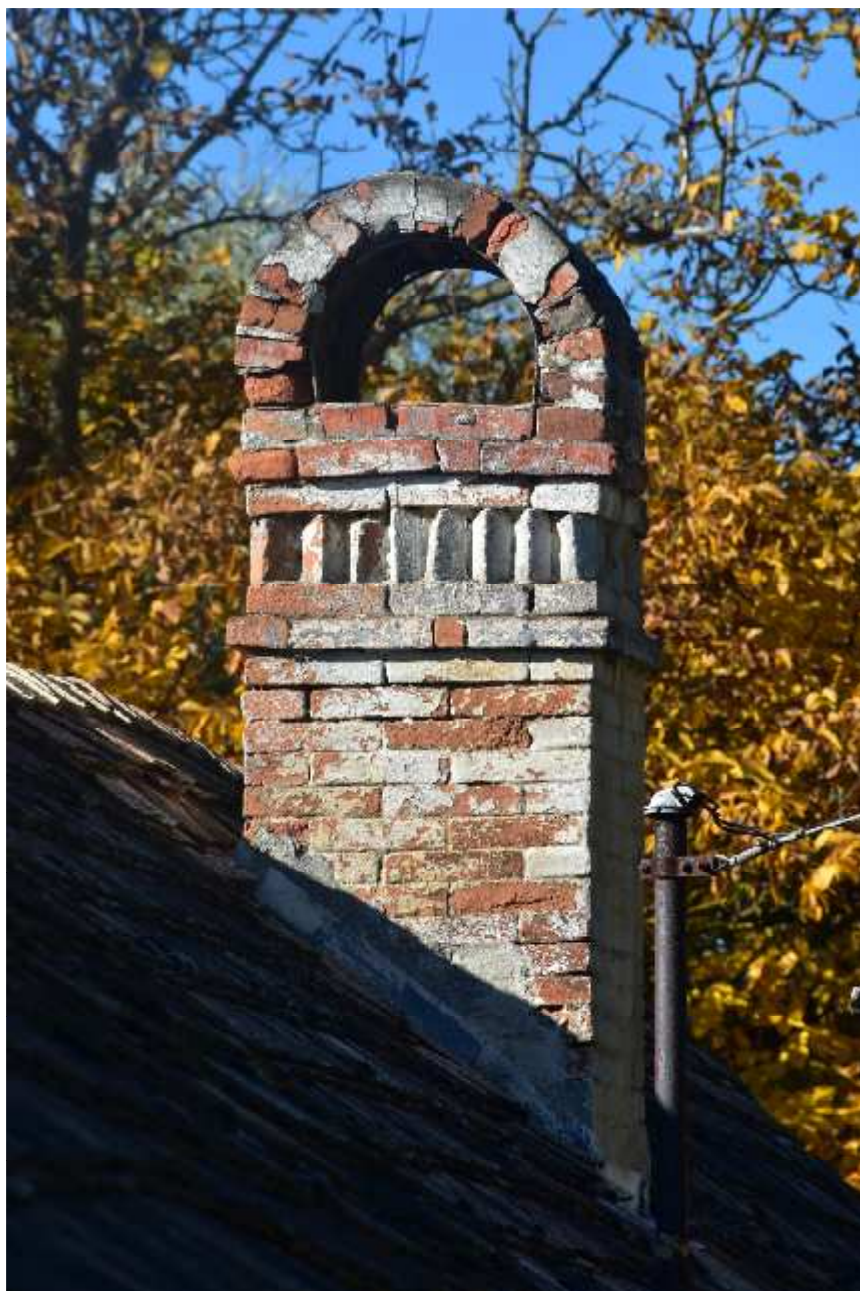

RÉSZLETEK

A községünk, az utcánk tele van azokkal a sokszor észrevételenül ott lévő részletekkel, melyek visszatükrözik az itt élők gondosságát, érzékenységét. Így van ez az épületeinkkel is. Az építómesterek tudása, kreativitása, arány- és szépérzéke hozta létre azt a sok „mélázó pillanatot” egy házon, vagy akár egy kerítésen, ami kerek-egészé teszi a művet.

Vegyük észre ezeket a részleteket, melyek gazdagítanak egy-egy nagy homlokzatfelületet, érdekessé tesznek egy kerítés, vagy kapu oszlopot.

Őrizzük meg környezetünk tovább építésénél, házfelújításnál ezeket a kidolgozott vakolathímeket, kőfaragványokat, kéményfejeket, mívés részleteket.

Új kőborkolatok készítésénél kerüljük a tapétaszerű, ragasztott vékony burkolatokat. Alkalmazzuk a közeli szandai kőbányák követ természetes módon, markánsan, a falazatok szerkezeti felépítésének megfelelően.

Minden kornak megvan a maga díszítő szokása, itt Halápon az új kor vakolathímei készültek az 1960-70-es évek házain is, ugyanúgy mint az elmúló népi kultúra része. Ha felújítjuk ezeket a házakat rekonstruáljuk ezeket a díszeket is és ne tüntessük el az utólagos hőszigetelés megvalósítása során.

Szanda, Szandaváralja hagyományos vályogházainak füstlikat takaró deszka oromzatai egykori lakói monogramját és az építés évszámát tartalmazzák. Ezt a régi szokást újítsuk meg, amikor újjáépítünk egy ilyen oromzatot, bátran hagyunk mi is nyomot az utókornak. Szandaváralján a Táncsics utca egyöntetű beépítésében a deszkaoromzatok egymáshoz nagyon hasonló kiképzése jó példája egy minta kismódosítással való követésének.

Szandán ezek az oromzatok változatosabb formában készültek, vélhetően eltérő építési koruk jobban jellemzi a lakók díszítési kedvének változását is.

Melléképületek, kútházak, pincék

Mindkét településrészre igaz, hogy egy falusias porta nem nélkülözi az élethez, gazdálkodáshoz szükséges kiegészítő építményeket. Bár napjainkban a háztáji gazdálkodás gyakorlata sajnos visszaszorulóban van, azért mégis épülnek a lakóépületek mellett tároló, gazdasági épületek, esetleg kerti pihenő helyek.

Ezeknek a kiegészítő építményeknek a megvalósítása során elsősorban kövessük a környezetünkben kialakult telepítési szabályokat, hogy a szomszédjainkat ne zavarjuk. Vegyünk mintát elődeink hagyományos építési gyakorlatából, anyaghasználatban, célszerűségben, egyszerűségben kövessük őket. Teremtsünk összhangot a lakóépület és melléképület megjelenése között szín- és anyaghasználatban, homlokzati megjelenésben. Melléképítményünk sosem nőlje túl a főépületként megvalósított lakóépület, hacsaknem olyan gazdálkodási épületről van szó, ami tömegarányában illeszkedik a hagyományos falusi épületekhez.

Itt is jellemző, hogy a lakás életterét kiegészítő helyiségeket tartalmazó un. nyárikonyha épülete a főépülettel párhuzamosan a telek szomszédos oldalára épült, mivel a mai építési szabályok ezt már nem teszik lehetővé, ezért a meglévő hasonló elrendezésű portákat tartjuk meg célszerűségük és egyediségük okán.

A községben többféle építési mód is megfigyelhető a gazdasági épületek esetén. Mindig a funkcióra legcélszerűbb anyag és szerkezet választással éltek elődeink. Nagyállattartásra szolgáló épületet jellemzően kőből építtek, még kisebb állatok számára készült a faserkezetű hidas.

A kútházak felépítménye többnyire fából készült, zsindely, cserép, vagy újabban bádog lemez fedéssel.

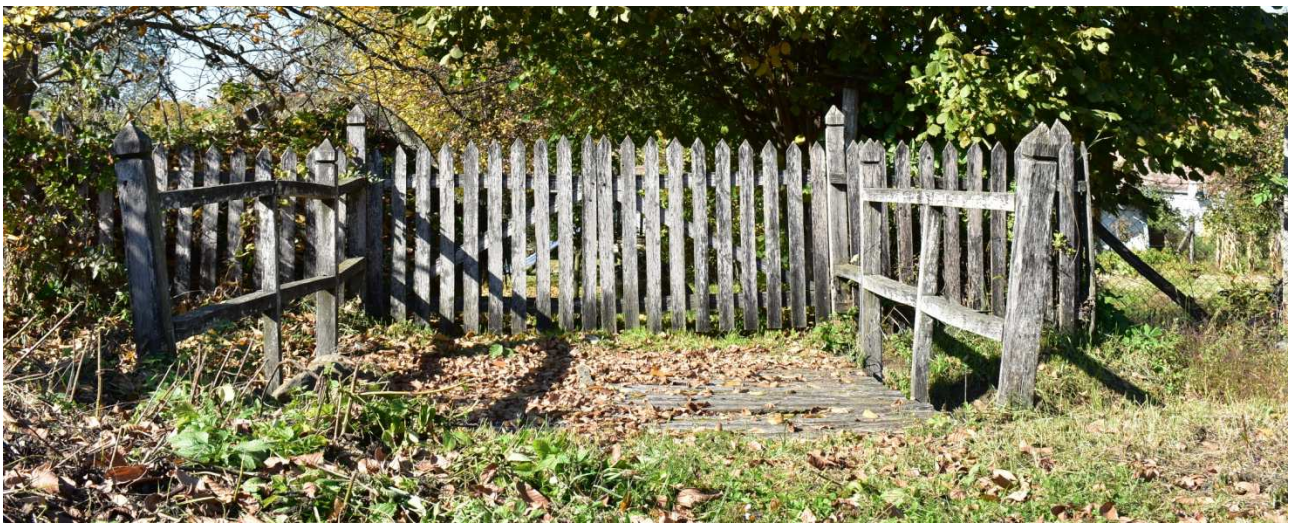

A jól karban tartott porta része a gondosan megőrzött melléképület is. Ezeket az egyszerű építményeket a korábbi hagyományoknak megfelelően időszakonként javítsuk meg, meszlejük, fesük újra, így lehetnek nemcsak hasznosak, hanem az ingatlanunk hasznos kiegészítői is.

Szanda és Szandaváralja településrészén is jellemző, hogy a mellékutakat keresztező vízfolyásokra, vízelvezető árkokra a közterületeken is keményfa közúti hidak, hídkorlátok készültek. Ezeket a jellegzetes műtárgyakat őrizzük meg, a szükséges karbantartó elemcseréket időben végezzük el, hogy továbbra is szolgálják a települést. A hidak érdekessége, hogy bár kőben bővelkedő területen vagyunk, mégsem kőboltozat készült a vízfolyások felett vélhetően az egykor gyakori áradások miatt. A fahidak javítása egyszerűbb volt a régmúltban is.

Változó megjelenésű falusias területek

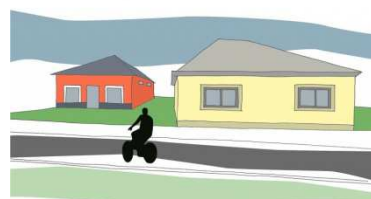
TELEPÍTÉS, TÖMEGFORMA, ANYAGHASZNÁLAT, HOMLOKZATKÉPZÉS

Szandán a település észak-nyugati domboldalán (Akácfa u., Béke u., Hársfa u.), Szanadaváralján a Jókai út, Árpád út, Balassi út, Szondi út, Dózsa György út tartozik a változó megjelenésű karakterű területek közé. Ezeken a helyeken az oldalhatáron álló beépítés a jellemző, földszintes, magastetős épületekkel. Ezt a kialakult rendet a még foghíjjas telkek beépítésénél is vegyük figyelembe. A házat az utcától a többi épülettel egy vonalba, előkerttel építsük. Ezen a területen jellemző a nyeregtető alkalmazása, de azért van sátoztetős ház is. A tetőhailásszög esetében igazodjunk környezetünkhöz, túl alacsony, vagy túl meredek tetőszögek idegenként hatnak ebben a közegben is. Természetesen igényes építészeti formaalakítással bármilyen tető készülhet, de annak indokoltságát esztétikailag is át kell gondolnunk.

Mivel az épületek az utcával egykorúak ezért ezek homlokzati tagoltsága, nyílászáróik is építési korukat tükrözik, ez azt jelenti, hogy nem kizárólagos elvárás az álló formátumú nyílászáró. Nagyméretű nyílászárókat inkább a funkcionális követelményeknek megfelelően az udvari homlokzatokra helyezzünk.

Itt sem javasoljuk a természetestől eltérő hatású felületek, élénk színek alkalmazását. A lábazatképzésnél használjunk kő, téglaburkolatokat, a homlokzatvakolatok lehetőleg világos színekkel készüljenek, a tetőfedésnek leginkább cserépfedés illik az utcába.

Az utcai kerítés mindenképpen áttört hatású legyen, időtálló anyagból, visszafogott színezéssel.

Beépítésre nem szánt területek

A határban változó intenzitással, de mindig is megjelent az építés igénye, mely elsősorban gazdasági célokat, ill. manapság egyre gyakrabban turisztikai célokat szolgál.

A külterületet nem beépítésre szánjuk, hanem sok szempontrendszeren nyugvó gazdálkodásra, ezért a benne létrehozott gazdálkodó segítő épületeinkre is legyen igaz a gazdálkodó építészeti fogalma, ahol nem csak az építtető, hanem a természet erőforrásaival is jól sáfárcodunk. A tájat nem átalakítjuk, hanem csak kiegészítjük az igényekből fakadó létesítményekkel.

Ezek az épületek a funkcionális elvárásai mellett a tájba illesztés követelményének is meg kell feleljenek. Vizuális környezetvédelemnek is nevezhető az a törekvés, amikor ezeknek a külterületi létesítményeknek (állattartó, tároló mezőgazdasági, erdőgazdasági épületek, tanyaházak, vadászházak, tanösvények építményei) a megvalósítása után sem sérül a tájkép feltárulkozása.

A jellemzően az erdő-, mezőgazdaság szolgálatában álló épületeknél mindig ügyeljünk a domborzati viszonyoknak megfelelő telepítésre, lehetőleg rétegvonal irányban illesszük bele a környezetükbe az új épületeket. Figyeljük meg és alkalmazzuk a már bevált hagyományos tömegformákat és arányokat. Gazdaságossági szempontok betartása mellett is gondolkodjunk természetes építőanyagok használatában, mert ezek jobban idomulnak az őket körülvevő természeti tájhoz. Kerüljük a távolról is rikító színek, csillogó felületek megvalósítását, gondoljunk az embert körülvevő állatvilágra is, az emberi tervékenység zavaró hatását a visszafogott színválasztással, anyaghasználattal mérsékelhetjük.

Építményeink tájba illesztését jelentősen segíthetik az azok körül létesített takaró növényzetek, fa és cserje sávok, esetleg kúszó növényzettel befuttatott homlokzatok. A növénytelepítéseknél használjunk őshonos fajtákat, invazív jellegű, allergén növényzet ültetését kerüljük.

faluszéllre kitelepült méhészet-szelíd tájhasználat.

MAI PÉLDÁK

Akkor lesz szervesen fejlődő egy település, ha az építés hagyománya tovább él. Ez nem csak formai jegyeket jelent, hanem elsősorban egy viselkedési formát, mely az adott utca, falurész már ott álló házaihoz viszonyul.

A jó példaként bemutatott mai épületek nem csak az utcaképben arányosak, de építési programjukban is takarékosak, nem nőik túl a szomszédot és egységben gondolkodva, azonos műszaki és építészeti idénnyel készülnek el.

A jelen építészete meghatározza falu jövőjét, ez akkor is igaz, ha a meglévő épületállomány felújításában, hasznosításában kell gondolkodnunk. Az építkezést kicsiben kell elkezdni, a részleteiben művesen megvalósított épületekből lesz vonzó településkép.

A bemutatott házak tágabb kitekintéssel kerültek a kézikönyvbe, nem csak Szandán, hanem a térségben is megtalálható épületek fénykép illusztrációi.

A megtalált ház Szandaváralján.

Oromfalas és tornác, hagyomány másképpen.

Hagyományokat tisztelő kortárs
módon megfogalmazott
közösségi épületek. Az épület
félíg támfal, félíg oromfalas
hagyományos hosszú ház.

UTCÁK, TEREK

Szandaváralja településrész meghatározó utca karaktere a Madách út váltakozva egyoldalas vadregényes utcaképe. A domboldalra felfutó temető és a patak völgy másik oldalán húzódó házsor sajátos ízt ad az egyben közútként is működő utcának.

A Táncsics utca egységes építészeti megjelenése, a megejtően befejezett utcai térfalak, a településrész legszebb utcájává teszik ezeket a házsorokat.

A településrész központját kijelölő a hősi emlékmű és környezete.

Erdőszéli és központba befutó
Dózsa Gy. út.

Szanda településközpontba összefutó utca szerkezete kialakítja a falu központi terét is, sajátos élmény a szűk utcákból a tágas térre megérkezni, ahol a térfalak inkább tág természeti határok.

Központba vezető Rákóczi út részben egyoldalas beépítése.

A főtér 56-os emlékművel, háttérben a már nem működő iskola, a templom a lombok takarásában.

A főtérről kivezető festői utcák egyike, fellazuló és besűrűsödő utcaképek jellemzik a falu történeti településrészeit.

HIRDETÉSEK, REKLÁMTÁBLÁK

Hirdető- és reklámtáblák elhelyezésénél fontos szempont, hogy helyi szolgáltatásokat és termékeket jelenítsen meg. A multinacionális cégek hirdetései nem egy kis faluba valók.

A reklám egyen a reklámozó arca is, ezért fontos, hogy a közterületen megjelenő arculat igényes legyen mind grafikai tervében, mind anyaghasználatában. A településre látogató számára vonzó ha a reklámtábla hordozza magában a Hálápra jellemző palóc identitást, legyen helyi íze a cégérnek is.

A kihelyezett hirdetőtáblák, cégfeliratok, intézményi feliratok, emléktáblák legyenek a házhoz illő, egyedi tervezésűek, melyek megvalósításához hozzáértő szakember segítségét vegyükk igénybe.

A táblák mérete, alakja igazodjon a hordozó felülethez, az épülethez. A figyelemfelkeltési igényünket fejezzük ki mértékletesen és igényesen. Az anyagválasztásnál mindig gondoljunk az időtállóságra is, hiszen a legtöbb hirdetési felület kültéren kerül elhelyezésre. Mívesen kidolgozott és ötletes üzletfeliratot, cégért készíttessünk, kerüljük a villódzó, harsány reklámtáblákat.

A szandaváraljai Táncsics utca házszám tábláit követendő példának ajánljuk, jól bemutatja hogyan lehet hasonlóképpen, de mégis részleteiben egyéni egy felirati rendszer.

A turisztikai célú információs és irányító táblák kihelyezésénél mindig gondoljunk a tájékoztatás, útbaigazítás egyértelműségének és aktualitásának fontosságára.

Egymáshoz illeszkedő házszám táblák.

Stílusos vidéki hirdetés, kapucégér.

IMPRESSZUM

SZANDA KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA

Szanda honlapcíme: www.szanda.hu

Szanda e-mailcíme: phsznada@gmail.com

Szanda postai címe: 2697 Szanda, Kossuth u. 1.

Telefon: +36-35-548-006

Polgármester: Rugáné Pongrácz Mária Anna

polgarmester emailcíme: phsznada@gmail.com

Főpítész: Karaba Tamás

főépítész emailcíme: karaba.tamas@gmail.com

SZERKESZTETTE: Kovács Miklós/Kovaterv kft.

SZÖVEG: Karaba Tamás, Kovács Miklós

ÁBRÁK: Lechner Ödön Tudásközpont TAK Ábragyűjtemény

FOTÓ: Kovács Miklós, Szanda honlapja

GRAFIKAI TERVEZÉS : Kovács Miklós

Szanda, 2017.

